

Dragoste și revoluție

AMINTIRILE UNEI ROMÂNCE
ÎN TURCIA LUI KEMAL ATATÜRK

Studiu introductiv și îngrijirea ediției

FLORIN ȚURCANU

Postfață

ENIS TUȚA

CORINT
ISTORIE

Mulumiri

Cuprins

MULȚUMIRI 7

STUDIU INTRODUCȚIV 9

AMINTIRILE ANIȘOAREI TULȚA 25

POSTFAȚĂ 63

ALBUM 81

Florin Turcagiu

Amintirile Anişoarei Tulça*

Istanbul 1961

Djavid¹

Cel mai sacru și sfânt [lucru] în lumea asta este memoria scumpului și în veci neuitatului meu soț. Jur pe sufletul și memoria scumpului meu Sabri că tot ce scriu mai jos este absolut purul adevăr. Mamei tale i-am povestit², dar imediat mi-am dat seama de greșeala mea. Educația, mediul³ și concepțiunea noastră asupra vieții diferă prea mult și mama ta nu poate pricepe până unde se pot înălța sentimentele unei femei cu idei cultivate, rafinată și idealistă. Scopul meu nu-i ca să mă laud, așa ceva nu intră în caracterul meu. Țin ca tu să ști[i] adevărul și nu așa cum mulți încă azi spun felurite minciuni și mă ponegrez (sic!) pe nedrept. Toate mi-au fost

---

* Acest manuscris românesc, conservat de familia Tulça, este publicat păstrându-se particularitățile limbajului autoarei, presărat cu franțuzisme, dar și cu termeni turcești, uneori românizați. A fost actualizată ortografia unor cuvinte („complex”, „fer”, „origină”) și au fost corectate tacit cele mai multe greșeli de ortografie.

¹ „Djavid” redă pronunția în limba turcă a numelui „Cavit” purtat de nepotul autoarei – căruia îi sunt adresate aceste amintiri. Data „1961” indică, probabil, momentul în care acest manuscris i-a fost încredințat lui Cavit. Amintirile au fost scrise în anul 1959, această dată fiind notată la finalul manuscrisului.

² Mama lui Cavit, Fatma, soția fratelui lui Sabri, Sezai Ismail. Cavit, născut la 19 mai 1913 la Isaccea, rămăsese orfan de tată în 1916, când Sezai, soldat al armatei române, a murit în luptele din Dobrogea. Numele său este înscris până astăzi pe monumentul eroilor din Isaccea.

³ Franțuzism; din *milieu* – „mediu”.

repetate și pe toți acești oameni lipsiți de caracter și de inimă Dumnezeu îi va pedepsi: căci lacrimile și suferințele unei ființe nevinovate nu sunt iertate de către bunul Dumnezeu. Îți fac onoarea să te cred capabil să judeci și să înțelegi cele ce-ți scriu la justa lor valoare și să le apreciezi așa precum se cuvine. Cred că după jurămintele ce am făcut, nu ai să faci sacrilegiul să te îndoiești de cele ce-ți scriu căci prin natura ei (sic!) este ceva sacru pentru mine.

În anul 1920 martie, am fugit din Istanbul, Sabri deghizat în ordonanță, iar eu [deghizată ca] soția loc. Tefik¹. Cred că cunoști episoadele și peripețiile acestui voiaj.

Ajunși la Ankara, am tras la faimosul Hotel Taşhan, cu geamurile sparte, fără sobă și unde vântul de martie sufla și frigul mă pătrundea până în măduva oaselor, nu aveam loc de spălat și toți trei eram obligați să dormim într-o cameră.

Sabri s-a dus să-i facă o vizită lui Mustafa Kemal Paşa, care locuia afară din oraș, la școala militară [într-]o casă veche de lemn unde sufla vântul și curgea ploaia peste tot. Paşa l-a primit pe Sabri ca pe un personaj marcant și când a aflat că eu îl acompaniez a dat ordin să mi se caute o locuință convenabilă. A spus: „O femeie tânără și europeană nu poate trăi atât de primitiv”. Unica casă confortabilă în toată Ankara era casa direcției chemin de ferului². Peste câteva zile m-am instalat la etajul de sus – avea trei camere frumoase, luminoase și o bucătărie *a la franka*³. Sabri a găsit două paturi de fier și saltele, o masă și două scaune. Am bătut o scândură în zid și l-am acoperit cu un cearceaf și iată garderoba. Eram tare fericiți că suntem liberi și, de la fereastră, când îl vedeam pe Sabri circulând liber pe stradă, asta ajungea pentru fericirea mea. Trăiam o epopee mare. Zile istorice într-o epocă plină de măreție și grandoare, toți hotărâți să învingem sau să murim. Voi niciunul nu sunteți în măsură să înțelegeți și apreciați pe oamenii și femeile din vremea aceea. A fost scris în cartea vieții și a destinului meu ca pacea și liniștea să nu fie niciodată de lungă durată în viața mea.

¹ Ofițer neidentificat. Sabri și Anișoara părăsesc în mod clandestin și precipitat Istanbulul în același timp cu alți partizani ai liniei politice naționaliste reprezentate de Mustafa Kemal. Acest lucru se întâmplă după ce, la 16 martie 1920, trupele britanice ocupă Istanbulul ca reacție la opoziția Parlamentului otoman, ales în toamna anului 1919 și dominat de naționaliști, față de prevederile teritoriale impuse de aliați după Primul Război Mondial.

² Franțuzism; din *chemins de fer* – „căile ferate”. Restaurată, clădirea gării din Ankara care i-a servit drept reședință lui Mustafa Kemal la începuturile revoluției există și astăzi.

³ De tip european.

Abia m-am instalat și odihnit puțin, iată că îl cheamă pașa¹ pe Sabri și îi spune: „Sabri, regret că o deranjez pe Madame, dar a sosit noul comandant cu toată familia și avem nevoie de etajul de sus, căci și biroul oficial va fi tot acolo. Voi mutați-vă jos, aveți acolo două odăi și bucătăria asta vă ajunge”.

Haide iar la lucru, la spoit și curățenie. Din fericire, alături de noi locuia Medeni Bey cu soția lui, inginer la căile ferate², persoane foarte bune, serviabile și cari mi-au găsit vopsele, [de] am făcut cele două odăi și bucătăria ca o bombonieră. În fața casei era o grădină cu copaci și verdeață, dar nicio floare. Sabri a pus cloșcă, aveam pușori și toată ziua ne-o petreceam în grădină cu pușorii. Lui Sabri se datorește blöful³ ce a făcut comandantului englez la Eskişehir⁴. Sabri de la stație, primind directive prin telefon de la Mustafa Kemal Pașa [i-a spus:] „Armata turcă este în marș spre Eskişehir. Dacă nu evacuați orașul, năvălim asupra voastră și ardem totul”. Toată ziua aceea nu au fost decât parlamentări între comandantul englez, Sabri și Kemal Pașa. Sfârșitul a fost: când ai noștri au intrat în Eskişehir, în panica și graba lor grecii și englezii au lăsat toate conservele, tutun, diferite lucruri și arme. Efelele⁵ de acolo povesteau de ce panică au fost cuprinși că vin turcii peste ei. La întoarcerea lui de la Eskişehir, Kemal Pașa mi-a adus un buchet de flori, primele pe care le-am văzut la Ankara, o dami-geană de vin și un serviciu complet Kutahya⁶, cari, din nefericire, în peregrinațiunile mele multiple și în condițiuni atât de grele s-a spart. Nu a rămas decât vasul de flori pe talpa căruia am însemnat data.

În afacerea asta, Kemal Pașa, cu flerul său genial, a înțeles că inamicii, cari erau completamente izolați de noi, nu știau ce se petrece în Anatolia [și] a profitat de neștiința lor. Știa să profite de momentul oportun, [era] de un curaj nebun când ocazia era propice și aproape fricos, retras, când flerul și geniul lui nu-l inspirau.

¹ Mustafa Kemal.

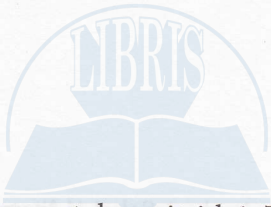
² Deși neclar, textul indică, fără îndoială, calitatea de inginer a lui Medeni Bey.

³ Ortografiere de inspirație turcească (*blöf*) a englezescului *bluff*.

⁴ Trupele britanice intraseră în Eskişehir la 23 ianuarie 1919. Acestea au părăsit orașul la 20 martie 1920, dată în jurul căreia poate fi situat episodul relatat de Anișoara.

⁵ Românizare a cuvântului turcesc *efeler* (singular *efe*), care îi desemna pe membrii trupelor neregulate ale armatei lui Kemal Pașa care au acționat în Anatolia occidentală, mai ales la începuturile Războiului de independență din anii 1919-1922, pentru a întârzia înaintarea trupelor grecești spre răsărit.

⁶ Serviciu din porțelan de Kutahya. Kutahya este un centru tradițional al producției de ceramică din Anatolia occidentală.

Iată secretul reușitei lui. Toată viața lui avea o suplețe uimitoare, niciodată pe cel mai mare dușman al lui nu[-] ataca. Se servea de el și, când înțelegea că nu mai are nevoie de el, îi dădea lovitura de grație.

Această zi, pe care poate mulți au uitat-o, a fost cea mai marcantă în istoria revoluției turcești și de ea a depins, poate, soarta întregii revoluții. Noi când făceam blöf-ul ăsta nu aveam decât 200 de puști și garnizoana de la Ankara.

După căderea Eskișehirului au început să curgă valuri de efe și țărani în picioarele goale cari se rugau de pașa: „Trimite-ne și pe noi la război”. „Aduceți arme, răspundea pașa, și duceți-vă.” În aceste zile grele, când destinul și viața întregă a câtorva oameni depindea numai de hazard și de o șansă nesperată, Dumnezeu a fost cu noi și a făcut miracolul nesperat.

Între timp, pașa găsea vreme și de vizite. Noi și familia Medeni Bey stăteam în grădină [și] iată că vedem pe Muzafer Bey, *yaver*¹ [al] lui pașa, dând năvală și anunțându-ne că pașa vine să ne facă vizită cu Fuad Pașa² împreună și suita. Sabri s-a zăpăcit și i-a spus lui Medeni Bey: „Unde am să-i primesc când eu nu am decât două scaune?” „Nu te îngrijii. Îl primim în salonul meu și eu îl cunosc, am fost coleg de școală cu el.”

Era prima mea prezentare și mă temeam să nu dau peste un om aspru. Surpriza mea a fost extremă când am dat cu ochii de el. O ținută demnă, dar modest, un surâs amical. Vorbea cu vocea joasă, dar clară și era extrem de îngrijit în persoana lui. Imediat am devenit prieteni. Vorbea dificil franceza, dar destul ca să ne putem înțelege și ceea ce exprima era corect.

Începuse apusul de soare, era ora lui de rachiou³. Sabri îi spune: „Oare la bufetul gării nu se găsește rachiou?” Haide fuga Sabri, *yaver*, Medeni și șeful gării după rachiou.

¹ *Yaver* – „aghiotant” (tr.). Muzaffer Kılıç (1897-1959), aghiotant al lui Mustafa Kemal. A devenit parlamentar în 1939.

² Ali Fuat Cebesoy (1882-1968) – unul dintre comandanții Războiului de independență turc din anii 1919-1922, descendent dintr-o renumită familie de militari otomani și vechi camarad al lui Mustafa Kemal încă din perioada studiilor de la Școala Militară Harbiye din Istanbul (1899-1902). A ocupat diferite funcții de comandă în timpul războaielor purtate de Imperiul Otoman împotriva Italiei și a statelor balcanice în anii 1912-1913 ca și în timpul Primului Război Mondial. În ultima parte a Războiului de independență a fost ambasador al regimului kemalist la Moscova. A devenit, ulterior, membru al Parlamentului.

³ Traducere improprie a numelui turcesc *raki* dat unui alcool pe bază de anason asemănător cu *uzo* (Grecia) sau *pastis* (Franța).

[A fost] Imposibil de găsit și, triști, s-au întors cu o bucățică de brânză uscată. Sabri atunci i-a spus lui pașa: „Soția mea a făcut un lichior de vișine, dar nu-i încă fermentat”. „Nu-i nimic, adu-l și nefermentat.”

Un vecin englez musulman îmi dăduse 2 kg cognac veritabil ca să-mi pot face vișinată. Eram furioasă împotriva lui Sabri căci pe la miezul nopții, după ce nu a lăsat nici măcar un bob de vișină, beat mort, l-au dus¹ în auto. La plecare ne-a invitat pentru a doua zi la masă la el, la Școala militară. Eu cu Sabri discutam dacă trebuie sau nu să ne ducem. Sabri mi-a spus: „Nu ai văzut cât era de beat? De unde să-și mai reamintească de invitația asta?” În clipa asta iată-l pe yaver cu auto spunându-ne: „Am venit să vă iau la masă”. Mai târziu, am avut ocazia să văd că cele mai importante deciziuni [le] lua la masa de rachiu. Timp de aproape un an, asta a fost supliciu meu. Eu, care nu beam decât un pahar de vin la masă, în fiecare seară după 6 și până la 11 seara când se mânca, asistam la discuții din cari nu înțelegeam niciun cuvânt².

Erau [la] popota școalei toți ofițerii și comandanții [care] mâncau la un loc și în fața lui ne-a așezat pe noi. Purtam o splendidă pălărie și o rochie *chic* făcută la București, unde mă dusesem și eu după plecarea voastră, dar nu am stat decât șase săptămâni și comandorul Negulescu³, care m-a dus clandestin, tot în felul acela m-a dus înapoi. Mâncam în farfurii ordinare de tinichea smălțuită și cu furculițe ordinare de plumb, mai ales lingurile îți lăsau un gust de coclit în gură.

Peste o săptămână, seara, tocmai eram la masă cu Sabri, iată-l iar pe pașa cu Tefik Rüstü⁴ împreună dând năvală în casă. Spunând (sic!) Sabri: „De data asta vin cu rachiu. Tu să cauți ceva *meze*⁵ pe la bufetul gării”. *Meze*, măslina și brânză și eu făcusem

¹ Relația lui Mustafa Kemal cu alcoolul a fost subliniată de cel mai important biograf al său, Andrew Mango, care îl citează în această privință chiar pe marele om politic, nevoit uneori să explice această dependență ce îi va fi, în cele din urmă, fatală (Andrew Mango – *Atatürk*, John Murray Publishers, Londra, 1999).

² Autoarea nu pare să fi cunoscut încă limba turcă, pe care o va învăța până la urmă.

³ Această călătorie clandestină a autoarei în România a avut probabil loc în ultimele luni ale anului 1919.

⁴ Tefvik Rüstü Aras (1883-1972) a făcut studii de medicină la Școala medicală franceză din Beirut. L-a cunoscut pe Mustafa Kemal, al cărui prieten avea să devină, în 1907, la începuturile activității politice a acestuia. A fost deputat între 1920 și 1938, ministru al afacerilor externe între 1925 și 1938, ambasador al Turciei la Londra din 1939 în 1943.

⁵ *Meze* – „gustări” (tr.).